

САРИЧЕВ

Володимир Іванович

УДК 330.59+332.1

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

METHODOLOGICAL ASPECTS OF HUMAN DEVELOPMENT ASSESSMENT FOR MANAGEMENT DECISION MAKING

кандидат історичних наук, завідувач кафедри фізичного виховання та спорту, Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

Стаття присвячена висвітленню проблеми оцінювання людського розвитку при прийнятті управлінських рішень на засадах побудови когнітивної карти. Запропоновано удосконалення методики ПРООН, проведено розрахунок та побудова когнітивної карти загального показника людського розвитку на підставі запропонованих показників.

Статья посвящена освещению проблемы оценки человеческого развития при принятии управленческих решений на основе построения когнитивной карты. Предложено усовершенствование методики ПРООН, проведен расчет и построение когнитивной карты общего показателя человеческого развития на основании предложенных показателей.

The article is devoted to the problems of assessing human development in making administrative decisions on the basis of the construction of cognitive maps. The improvements to the UNDP methodology are proposed, the calculation and construction of cognitive maps of the General indicator of human development on the basis of the proposed indicators are done.

Ключові слова: людський розвиток, когнітивна карта

Ключевые слова: человеческое развитие, когнитивная карта

Keywords: human development, cognitive map

ВСТУП

Концепція людського розвитку стала одним з найкращих гуманітарних надбань людської цивілізації. Як особлива теоретична система й орієнтована на практику державного управління методологія вона виходить з визнання неможливості звести суспільний прогрес до зростання грошового доходу чи примноження матеріального багатства. В її основі лежить принцип, згідно якого економіка існує для розвитку людей, а не люди – для розвитку економіки. Ні за яких темпів економічного зростання суспільний прогрес неможливий, якщо не реалізовані три ключові можливості для людини: прожити довге й здорове життя; набути, розширювати й оновлювати знання; мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя. Людський розвиток визначається як процес зростання людських можливостей, що забезпечується політичною свободою, правами людини, суспільною повагою до особистості, здоровим довкіллям.

Визначенню цієї проблеми присвячена значна кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Починаючи з 2003 року вчені Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України під керівництвом Е.М. Лібанової разом із спеціалістами Держкомстату України готують щорічну науково-аналітичну доповідь «Людський розвиток в Україні», в якій дається глибока наукова оцінка стану і динаміки показників людського

розвитку методикою ПРООН та українською національною методикою, а також щороку детально аналізується одна з актуальних проблем забезпечення людського розвитку в Україні [1]. Сучасні дослідження представлені у дослідженнях: С. Алкайр (варто будувати подальші дослідження на інших гранях, в інших сферах, а також намагається виявити деякі упущення, що притаманні підходу можливостей, які не можуть постійно і надалі втрачатися за використання певної методології) [2], Амартья Сен (проблема прав та можливостей людини) [3], С. Фукуда-Парр (новітні загрози для безпеки людини в еру глобалізації, яка змінює світ економічно, політично та в аспектах інформації і комунікативних технологій. Він досліджує глобальні кримінальні проблеми, проблему торгівлі людьми, нестабільності на фінансових ринках, загрози для безпеки праці, поширення хвороб та внутрішніх конфліктів) [4], М.С. Нусбау (жіночого аспекту економіки та людського розвитку, подоланню гендерних проблем у світі, забезпеченню прав, свобод та безпеки жінок) [5].

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є удосконалення методики ПРООН оцінки людського розвитку науковообґрунтованим введенням групи показників (соціальної напруги, забезпечення населення телекомунікаційними послугами, забезпечення населення послугами культури, оцінка фінансування людського розвитку

громадських об'єднань та волонтерства) за допомогою побудови когнітивної карти при прийнятті управлінських рішень.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано загально-наукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: критичного аналізу, наукової абстракції узагальнення наукового досвіду сучасних теоретичних досліджень та побудову когнітивної карти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна стала першою з держав Центральної та Східної Європи, що приєдналася до процесу моніторингу стану та тенденцій людського розвитку на регіональному рівні й підготовки національних звітів. У 1995 р. була опублікована перша Доповідь про людський розвиток в Україні. Після того вийшло ще кілька таких доповідей. Ці доповіді готувалися під егідою ООН, їх зміст і ідеологія формувалися під значним впливом міжнародних консультантів, участь українських вчених полягала у підготовці проміжних аналітичних матеріалів.

Наступним кроком у наукових дослідженнях стала розробка методики оцінювання людського розвитку регіонів України, яка на засадах глобальних ідей людського розвитку, враховувала б національну специфіку та була б повнішою та інформативнішою за рахунок використання широкої статистичної бази, що є в Україні. Така методика була створена українськими вченими під керівництвом Е.М. Лібанової і затверджена у 2001 році Президією Національної академії наук України та Колегією Державного комітету статистики України. Відтоді щорічно Держкомстат України проводить розрахунок показників людського розвитку регіонів України і публікує їх у статистичних бюлетенях «Регіональний людський розвиток». Така багата, повна, достовірна статистична база створює сприятливі передумови для поглибленого наукового дослідження різноманітних проблем людського розвитку в Україні.

Розрахунки рівнів людського розвитку регіонів України за національною методикою мають важливе значення для визначення основних напрямів та моніторингу регіональної соціально-економічної політики. З наукової точки зору важливо, що ця методика гнучка, відкрита для вдосконалення.

У еру інформаційних технологій, глобальних змін, на наш погляд необхідно удосконалити методологію оцінювання людського розвитку групами показників, зокрема: соціальної напруги, забезпечення населення телекомунікаційними послугами, забезпечення населення послугами культури, оцінка фінансування

людського розвитку громадських об'єднань та волонтерства.

У сучасному нестабільному світі, соціальна напруга представляє собою особливий стан суспільної свідомості й поведінки громадян, специфічне сприйняття й оцінка ними дійсності. Постійно висока соціальна напруга у суспільстві унеможливує реалізацію будь-якої, навіть не дуже значущої соціально-економічної програми, перешкоджає спільним діям органів державної влади, веде до протистояння різних соціально-політичних чинників у суспільстві, до величезних матеріальних і духовних втрат.

Необхідність введення групи показників оцінки людського розвитку «Оцінка фінансування людського розвитку громадських об'єднань та волонтерства», зумовлено зростанням за останні декілька років участі розвитку громадських об'єднань та волонтерства у всіх сферах людського життя.

У сучасному суспільстві відбувається революція у сфері комунікацій (поширення Інтернету, мереж мобільного зв'язку), що призводить до утворення нового інформаційного простору і розширення сфери спілкування. Причому доступ до цього простору і участь в спілкуванні стають платними послугами, неможливими без наявності посередника (провайдера). В інформаційну еру, людський розвиток повинен забезпечуватися наявністю, доступністю для населення сучасними телекомунікаційними послугами (3-4 G Інтернет, кабельне та супутникове телебачення та ін.).

Забезпечення населення послугами культури при оцінці людського розвитку дозволить дослідити, як сфера розвитку ментального, духовного впливу змінює людину, сприяє зменшенню соціальної напруги у суспільстві, підвищує якість життя.

Запропоновані показники оцінки людського розвитку на національному рівні представлені у табл. 1. Інформаційною базою розрахунку виступає дані Державного комітету статистики України.

Також на наш погляд, при розрахунку людського розвитку в Україні необхідно застосувати сучасний методологічний апарат, зокрема побудову когнітивної карти. З огляду на це, обрано таку систему факторів для дослідження оцінювання людського розвитку: x_1 – «Індекс розвитку ринку праці», x_2 – «Індекс демографічного розвитку», x_3 – «Стан матеріального добробуту», x_4 – «Умови проживання населення», x_5 – «Рівень освіти населення». У таблиці 2 представлено розрахункові показники, на рисунку 1 – когнітивна карта.

Таблиця 1

Показники оцінки людського розвитку на національному рівні
[запропоновано автором]

Група показників оцінки людського розвитку	Показники
Соціальна напруга	розмір отриманих пільг та субсидій (готівкових та безготівкових) на оплату житла, комунальних продуктів та послуг на 10 тис. осіб, квінтільний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, співвідношення сукупних витрат на оплату житла, комунальних продуктів та послуг (з урахуванням безготівкових пільг та субсидій) та доходів населення, співвідношення заборгованості населення по сплаті житлово-комунальних послуг та заборгованості населення по доходам (заробітна плата, грошове забезпечення військово-службовців, стипендії та грошове забезпечення студентів, курсантів та учнів, соціальна допомога та інш.),%, співвідношення кількості штатних працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості та загальної штатної чисельності підприємств, організацій, %
Забезпечення населення телекомунікаційними послугами	кількість абонентів мобільного, в тому числі стільникового, зв'язку в розрахунку на 10 тис. осіб; кількість абонентів кабельного та супутникового телебачення в розрахунку на 10 тис. осіб (міські поселення); кількість абонентів кабельного та супутникового телебачення в розрахунку на 10 тис. осіб (сільська місцевість); кількість абонентів мережі Інтернет в розрахунку на 10 тис. осіб (сільська місцевість); кількість абонентів мережі Інтернет в розрахунку на 10 тис. осіб (міські поселення).
Забезпечення населення послугами культури	рівень забезпечення клубними закладами у розрахунку на 100 тис. осіб,%; рівень забезпеченості населення демонстраторами фільмів у розрахунку на 100 тис. осіб,%; рівень забезпечення закладами культури та відпочинку які перебувають у сфері управління Міністерства культури України (парки, зоопарки, цирки, школи естетичного виховання у розрахунку на 100 тис. осіб,%; рівень забезпечення населення театрами, бібліотеками та музеями у розрахунку на 100 тис. осіб,%; рівень забезпеченості спортивними школами для дітей, %; рівень забезпечення спортивними закладами населення,%.
Оцінка фінансування людського розвитку громадських об'єднань та волонтерства	використання коштів громадських організацій на соціальну та благодійну допомогу в розрахунку на 10 тис. осіб; використання коштів індивідуального волонтерства соціальну та благодійну допомогу в розрахунку на 10 тис. осіб; співвідношення соціальних видатків місцевого (або державного) бюджету та використання коштів громадських організацій на соціальну та благодійну допомогу,%; питома вага видатків на фізичну культуру і спорт в сукупних видатках зведеного бюджету України, %.

Таблиця 2

Кореляційна таблиця з оцінки показника людського розвитку
[складено автором за даними Державного комітету статистики [6]]

		У	X1	X2	X3	X4	X5
Макроекономічні показники	У	1	0,76	0,65	0,45	0,28	0,39
Індекс розвитку ринку праці	X1	0,76	1	0,59	0,65	0,47	0,71
Індекс демографічного розвитку	X2	0,65	0,59	1	-0,35	-0,28	0,65
Стан матеріального добробуту	X3	0,45	0,65	-0,35	1	0,78	0,49
Умови проживання населення	X4	0,28	0,47	-0,28	0,78	1	0,68
Рівень освіти населення	X5	0,39	0,71	0,65	0,49	0,68	1

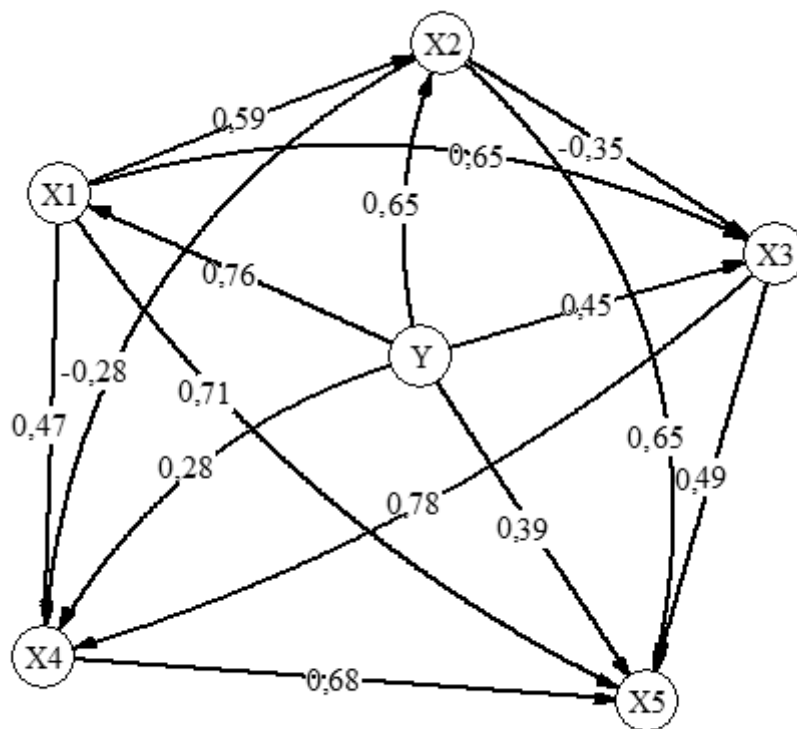

Рис. 1. Когнітивна карта показника «Людський розвиток в Україні» (складено автором Державного комітету статистики [6])

ВИСНОВКИ

Людський розвиток розглядається і як процес розширення людського вибору, і як досягнутий рівень добробуту людей. Політична, економічна, соціальна свобода, свобода пересування і вибору місця проживання, благополуччя в сімейному житті й особисте щастя, реалізація творчих здібностей, дотримання прав людини, повага з боку оточуючих і самоповага – це далеко не повний перелік прав, які високо цінуються людьми в усьому світі. Однак забезпечення цих прав буде вкрай проблематичним, якщо не будуть реалізованими права на охорону здоров'я, отримання освіти, доступу до засобів існування.

Побудова когнітивної карти людського розвитку в Україні за 2013-2014 роки за обраними авторськими групами показників оцінювання, дозволяє зробити такі висновки: на загальний показник людського розвитку найбільш впливають – індекс розвитку ринку праці (0,76) та індекс демографічного розвитку (0,65), найнижчий – умови проживання населення. Але при прийнятті управлінських рішень щодо людського розвитку є забезпечення випереджувальних заходів по недопущенню зубожіння, безробіття, втрати здоров'я тощо шляхом стимулювання розвитку людей, підвищення їх ролі в суспільстві, розширення можливостей вибору способу життя,

можливостей прийняття рішень стосовно своєї долі, але одночасно й посилення відповідальності за прийняте рішення і його виконання.

Список використаних джерел

1. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с.
2. Sabina Alkire. Why the Capability Approach? // Journal of Human Development. Volume 6, Number 1 / March 2005. pp. 115 – 135.
3. Amartya Sen. Human Rights and Capabilities // Journal of Human Development. Volume 6, Number 2 / July 2005. pp. 151 – 166.
4. Sakiko Fukuda-Parr. New Threats to Human Security in the Era of Globalization // Journal of Human Development. Volume 4, Number 2 / July 2003. pp. 167 – 179.
5. Martha C. Nussbaum. Women's Bodies: Violence, Security, Capabilities. // Journal of Human Development. Volume 6, Number 2 / July 2005. pp. 167 – 183.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>